

Емоційне переживання вікової кризи дітей підліткового та юнацького віку.

Проблематика вікових криз в онтогенезі є актуальною, надзвичайно цікавою і в той же час недостатньо розробленою в теоретичному та експериментальному плані. Саме поняття «вікова криза» є одним з найменш чітко визначених і, часто не має закінченої форми. Тим не менш, термін широко вживається і серед психологів, і серед педагогів. Зі змістовної точки зору періоди вікових криз представляють інтерес, оскільки відрізняються специфічними особливостями процесу психічного розвитку (наявність різких змін у психіці, загострення протиріч, негативний характер розвитку і т. д.). Кризовий період виявляється важким для дитини, а також для оточуючих його дорослих - педагогів і батьків, яким стає необхідно виробляти стратегії виховання і навчання на основі відбуваються з дитиною кардинальних змін в психіці.

Вікові кризи - це особливі, відносно нетривалі за часом (до року) вікові періоди, які характеризуються різкими психічними змінами. Вікові кризи виникають при переході від однієї вікової щаблі до іншої, пов'язані з системними якісними змінами у сфері соціальних відносин людини, його діяльності і свідомості.

Суть вікових криз полягає в зміні системи зв'язків людини з навколишньою дійсністю і його ставлення до неї, в зміні провідної діяльності. На відміну від криз невротичного або травматичного типу, вони належать до нормативних змін, необхідним для нормального поступального ходу психічного розвитку.

У період вікових криз різко змінюється емоційний фон, з'являються елементи депресивної симптоматики, вираженої тривожності, напруженості, зниження працездатності, дезадаптованості і т. д.

За Л.С. Виготським, вікова криза зумовлена виникненням основних новоутворень, які призводять до руйнування однієї соціальної ситуації розвитку і виникнення іншої, адекватної новому психологічному вигляду людини. Форма і тривалість цих періодів, а також гострота протікання залежать від індивідуальних особливостей, соціальних і мікросоціальних умов [1].

Криза підліткового віку (криза 13 років).

Життєву кризу умовно поділяють на три ступені: поверхову, середню та глибоку. Поверхнева криза у підлітків характеризується тривогою, роздратуванням, негативним настроєм, нестійкістю в прийнятті рішень, розгубленістю. Це приблизно припадає на 11-12 років, тобто початок підліткової кризи. Криза середньої ваги проявляється в певних порушеннях роботи організму підлітка. Він швидко втомлюється, в нього песимістичні

погляди. Глибинна криза підлітків супроводжується певним роздратуванням, заглибленням у себе та великим переживанням щодо власного зовнішнього вигляду. На цьому етапі вирішальну роль відіграє статевий потяг, адже перше розчарування в коханні призводить до глибинного депресивного стану. Це припадає приблизно на період кінця підліткового віку (14-15 років) [6].

Щодо соціалізації підлітка в період кризи, то вона проходить дуже складно не лише для дітей, а й для дорослих, тому що зростають вимоги до соціальної і моральної зрілості, що призводить до розгубленості підлітків у соціумі. Формується нова позиція підлітка, але найголовнішою зміною в даній ситуації є опанування і засвоєння якостей. І тому дуже важливим є те, щоб найближче оточення підлітка було позитивного спрямування та характеризувалося сприятливою атмосферою, тому що зміна соціальної ситуації підлітка відіграє важливу роль в подальшому його становленні та засвоєнні нових змін.

Соціальна ситуація розвитку підлітка особливо залежить від сім'ї та власної соціальної активності, спрямованості на засвоєнні нових зразків поведінки та цінностей на будову стосунків з дорослими. Це дає змогу підлітку підключити до суспільно-корисної діяльності за допомогою якої розширюється сфера світосприйняття [5, с. 195].

Отже, підліткова криза спричиняється впливом соціального оточення, в якому знаходиться підліток, адже саме процес соціалізації відіграє важливу роль у формуванні його як особистості.

Криза юнацького віку (криза 17 років).

Юність є початком дорослого життя. У цьому віці виникає відчуття того, що все життя попереду, а це дає можливість пробувати, помилятися і вести пошук. Дитинство залишається у минулому. Всі психічні функції в основному сформовані і почалася стабілізація особистості, рамки окремих вікових періодів носять все більш умовний характер. Криза 17 років - рубіж звичного шкільного і нового дорослого життя.

В 17 років криза протікає не менш гостро, ніж у 15 років. Д.Б. Ельконін відзначав це як найважчий кризовий період разом з кризою 3-х років. Більшість 17-річних орієнтується на продовження освіти, небагато - на пошук роботи. Вища освіта їм необхідна, насамперед, для того щоб одержати професію, що дозволяє "жити гідно", "багато заробляти", "забезпечувати себе і сім'ю".

У молодій людини спостерігається філософська інтоксикація свідомості, вона виявляється повержено в сумнівах, роздумах, що заважають її активній діяльній позиції. Іноді стан переходить в ціннісний релятивізм (відносність всіх цінностей). Криза юнацького віку з'являється зі вступом молодій людини до дорослого життя, коли загострюються внутрішні конфлікти, виникають питання, які здаються неможливими для розв'язання, життя стає складнішим [6].

Емоції - психічні явища, які відображають у формі переживань особисту значимість та оцінку зовнішніх і внутрішніх ситуацій для життєдіяльності людини. Емоції служать для відображення суб'єктивного ставлення людини до самої себе і до навколишнього світу. Деякі особливості емоційних реакцій перехідного періоду кореняться в гормональних і фізіологічних процесах. Однак емоційні реакції і поведінку підлітків, не кажучи вже про юнаків, не можуть бути пояснені лише зрушеннями гормонального порядку. Вони залежать також від соціальних факторів і умов виховання, причому індивідуально-типологічні відмінності часто-густо превалюють над віковими. [4]

З метою вивчення емоційного переживання вікової кризи дітей підліткового та юнацького віку проводилось дослідження протягом двох місяців з січня по березень 2011 року на базі КЗСШ№4 серед дітей 7 та 10 класів. Психологічне дослідження складалося з двох методик: 1) Дослідження ставлення підлітків та юнаків до окремих явищ життя методом незавершених речень Сакса-Сіднея. Тест містить 60 незавершених речень. Речення розподілені на 15 груп, які характеризують ставлення підлітків до батьків, друзів, класного керівника, до свого минулого, майбутнього і т.д.; 2) Методики визначення емоційної напруженості. Тест містить 30 тверджень, відповіді на яких мають бути «так» чи «ні». Після обробки результатів визначається рівень емоційної напруженості.

Після проведення психологічного дослідження було зроблено аналіз даних. Результати дослідження рівня емоційної напруженості наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівень емоційної напруженості		
Рівні	Підлітки, %	Юнаки, %
Низький	35	20
Середній	48	70
Високий	17	10

Ми бачимо, що майже половина (48%) підлітків і переважна більшість (70%) юнаків, мають середній рівень емоційної напруженості. Проте слід зазначити, що кількість юнаків з середнім рівнем значно більша, ніж підлітків, тоді як показник наявності високого рівня емоційної напруженості в підлітків – більший, ніж і юнаків (17% проти 10%). Тобто спостерігається зрушення рівня емоційного напруження в бік середніх значень.

Результати дослідження ставлення підлітків та юнаків до різних сфер життя методом незавершених речень Сакса-Сіднея наведені в наступних таблицях 2 - 5.

Таблиця 2

Ставлення до майбутнього		
Категорії аналізу	Підлітки, %	Юнаки, %
Розмита перспектива	8	33
Близька перспектива (закінчення школи)	4	18
Конкретна	13	13
Песимістична	9	13
Оптимістична	66	23

Ми бачимо, що юнаки налаштовані на закінчення школи (18%), але мають розмиту перспективу (33%), тобто ще не визначилися з майбутньою професією, проте, порівняно з підлітками, більше замислюються над своєю подальшою долею (наявні як оптимістичні (23%), так і песимістичні (13%) очікування). Натомість, підлітки більш оптимістично ставляться до майбутнього (66% проти 23%). Тобто подальше майбутнє у юнаків викликає більше різноманітних, нажаль не завжди позитивних, переживань.

Таблиця 3

Життєві цілі		
Категорії аналізу	Підлітки, %	Юнаки, %
Конкретна	42	19
Без перспективи	8	33
Оптимістична	49	32
Песимістична	1	16

Ми бачимо, що майже половина підлітків мають конкретні (42%) оптимістичні (49%) життєві цілі, тоді як третина юнаків не вбачають перспектив і песимістично налаштовані (33% і 16% відповідно). Таке зниження позитивних очікувань та конкретності у подальшому житті може бути пов'язаним з усвідомленням реалій дорослого життя, співвіднесенням своїх планів з власними можливостями.

Таблиця 4

Категорії аналізу	Ставлення до батька		Ставлення до матері	
	Підлітки, %	Юнаки, %	Підлітки, %	Юнаки, %
Позитивне	70	62	72	58
Негативне	14	19	16	12
Нейтральне (байдужість)	16	19	12	30

З таблиці 4 бачимо, що переважна кількість підлітків більш позитивно ставляться до батьків, майже однаково і до матері (72%) і до батька (70%). В юнацькому віці спостерігається зниження позитивного (62% - до батька і 58% - до матері) ставлення і підвищення нейтрального, особливо до матері (з 12% до 30%), тоді як коливання показників негативного ставлення незначні. Тобто в юнацькому віці зростає критичність ставлення до батьків, особливо до матері.

Таблиця 5

Ставлення до себе		
Категорії аналізу	Підлітки, %	Юнаки, %
Позитивне	42	37
Негативне	33	16
Нейтральне (розмите)	11	21
Конкретне (егоїстичне)	14	26

Ми бачимо, що як позитивне (42%), так і негативне (33%) ставлення до себе серед підлітків зустрічається набагато частіше, ніж у юнаків (37% і 16% відповідно). Це, напевно, обумовлено максималізмом підліткового віку та нестійкою самооцінкою підлітків. Щодо юнаків, то вони мають більш зважене само ставлення, в них переважає позитивне (37%), конкретно егоїстичне (26%) та нейтральне (21%) ставлення до себе, а негативне зустрічається вдвічі рідше, ніж у підлітків. Таким чином, з переходом до юнацького віку, прийняття і позитивних і негативних рис особистості зростає, зумовлюючи зниження негативного ставлення юнаків до себе.

Проаналізувавши дані дослідження, ми можемо зробити наступні висновки: з переходом від підліткового до юнацького віку спостерігається зрушення рівня емоційного напруження в бік середніх значень; майбутнє у юнаків викликає більше різноманітних, нажаль не завжди позитивних, переживань; зниження позитивних очікувань та конкретності у подальшому житті може бути пов'язаним з усвідомленням реалій дорослого життя, співвіднесенням своїх планів з власними можливостями; в юнацькому віці зростає критичність у ставленні до батьків, особливо до матері; з переходом до юнацького віку, прийняття і позитивних і негативних рис особистості зростає, зумовлюючи зниження негативного ставлення юнаків до себе.

Література

1. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. /Лев Семенович Выготский. М., 1982. Т. 4.

2. Исаев Д.Н. Половое воспитание и психогигиена пола у детей / Д.Н.Исаев, В.Е. Каган. Л.; Медицина, 1979.
3. Кроповницкий О.В. Психология подростка. Тренинг личностного роста. Учебное пособие // О.В. Кроповницкий // электронный ресурс // http://laiko.narod.ru/posobie_voz.html
4. Ильин Е.П. Эмоции и чувства / Евгений Павлович Ильин. Санкт-Петербург, Москва, Харьков, Минск, 2001.
5. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко та ін.: Либідь, 2003. - 536 с.
6. Павелків Р.В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл./ Роман Володимирович Павелків. - К.: Кондор, 2011. - 468 с.

Шматок І. О.

Рівень домагань і самооцінка у підлітковому та юнацькому віці.

Підлітковий вік – це самий найскладніший етап періоду становлення особистості тому, що у цей період життя відбувається завершення усіх новоутворень, а у юнацькому віці йде закріплення і у вдосконалення їх.

Саме у підлітковому віці відбувається становлення вищих форм мислення – мислення розуміється як перебудова всіх інших пізнавально-психічних процесів. Тому юнацький вік розглядається як вік завершення новоутворень виникаючих у підлітка, а не становлення якісно нових відмінностей його особистості.

В наш час одним з важливих чинників, що впливають на процес цілеспрямованого отримання знань учнів, є вплив самооцінки і рівня домагань на процес навчання. Самооцінка відноситься до ядра особи і істотно впливає на поведінку індивіда. Вона тісно пов'язана з рівнем домагань людини, який проявляється у вирішенні задач високого рівня складності. Ці задачі людина ставить перед собою як динамічну структуру. При цьому враховується схильність до ризику, мотивація на досягнення успіху, активність у процесі досягнення цілі.

На думку дослідників даного питання (К. Левін, Л. С. Славіна, Є. А. Серебрякова, Г. А. Собієва, Є. І. Савонько, І. А. Самошин, В.К. Калін, С. І. Хохлов, Н. М. Сараєва, В. А. Комогоркін, В.Н. Семін, У. Джеймс, Б. Г. Ананьєв, Л. І. Божович, С. Л. Рубінштейн, П. Р. Чамата, І. С. Кон, І. І. Чеснокова, А. В. Захаров, А. І. Ліпкіной, К. А. Абульханова-Славська, Л.І. Божовіч, Р. Бернс та інші) особливості зв'язку рівня домагань і самооцінки взаємопов'язані, але є самостійними особистісними утвореннями.